

Ahogy a karakter és a történet is az amerikai beatirodalom határvidékéről fakad – amelynek, ha jól értesültem, épp Jack London volt az őse. Véletlenek nincsenek.

De a szerző még az elbeszélői hangra is rátesz egy lapáttal, hiszen a száz évvel ezelőtti amerikai történetben rendszeresen felbukkannak olyan kulturális utalások és kifejezések, amelyek abban a korban soha nem hangzhattak volna el. Így válik a regényből minden erőlködés nélkül trükkös posztmodern olvasmány, amely hiteles korfestő jellege ellenére olyan, mintha egy mai srác időgéppel visszautazott volna a múltba.

Persze, a könyvnek akadnak aprói hibái. Kissé megcsinálnak, mesterkéltnak éreztem a keretes szerkezetet, felesleges a bevezetés szerintem, ha rögtön a történet közepén találánk magunkat, sokkal nagyobbat ütne, ahogy a végén Jack megküzd a démonaival. Azt sem szerettem, hogy Jack nyers líraisága néhol dagályosságba fullad. Persze mondhatnánk, hogy a dagály még el is fogadható egy – jórészt – tengeri regényben. Sőt akár még szándékos is lehet, hiszen a könyvben elhangzik a Moby Dickkel kapcsolatban a dagályosság vádja. Lehet, hogy Melville szelleme vagy maga Jack London munkálkodik a főhős néhol patetikus és az érzelgősség határát súroló gondolataiban?

De mindezt leszámítva simán kijelenthető, hogy az utóbbi évek egyik legjobb regényét olvastam, amely minden erényén túl ráadásul tök vicces és rendkívül jól működik a humora: nem tanácsos villamoson olvasni, mert egy-egy jelenetnél meg lehet szakadni a röhögéstől.

Vagyis az a kivételes szerencse ért, hogy kaptam egy örült igényesen megírt szépirodalmi szöveget és egy könnyedén olvasható, szellemes kalandregényt. Lehet, hogy írtak az utóbbi években jobb magyar prózát a Jákob botjánál, de szórakoztatóbbat biztosan nem.

(Centauri: Jákob botja, Budapest, Magvető Kiadó, 2016)

Novics János

Megérthetjük vagy csak megélhetjük a megérthetlent?

„De míg újra meglódult az asszonyok hordája, valaki arra emlékeztette már a többieket, hogy szerencsére nincsenek ám egyedül, és rajtuk kívül a faluban... még ki mindenki gyürkőzött neki a hogyhívjákok móresre tanításának.” 128. o.

Závada Pál új regénye a címben jelzett piaci nappal indít, s miközben előzményeket és következményeket kutat, újra és újra visszatér a nap megrendítő eseményeihez, mint egy fájdalmas zenedarab a maga tragikus szekvenciáihoz. A piaci nap, 1946. május 21-e egy pogromról híresült el: 70 éve Kunmadarason ezen a napon hajszott halálra három munkaszolgálat-

ból megtért férfit, s vert félholtra lágerből hazatért nőt, gyermekeket, időseket a pusztítás lehetőségétől megmámorosodott falusi tömeg. Závada regényében a helyszín ugyan más, Kunvadas, de a pogrom lefolyása és körülményei kísértetiesen emlékeztetnek a Kunmadarason történetekre.

A záróesemény szintén egy lincselés, a '46-os miskolci, amikor a tüntető munkások indulatainak a levezetésére (?), fokozására (?) dobtak koncul a tömeg elé két zsidó molnárt – nyakukban tábla: árdrágítók. A tüntetés szervezője a kommunista párt volt, célja a kapitalista gyárosok, kereskedők, pénzrontók és árdrágítók megfélemlítése – az új pénz, a forint bevezetésének előestéjén. A szervezők aztán a maguk keltette gyilkos indulatokat képtelenek voltak megfékezni. Két hónappal korábban hasonló tehetetlenséggel szemlélte a kiskunvadasi (azaz kiskunmadarasi) kisgazdavezetés azt, hogy a németbarát levanteoktató, a perbe fogott Hadnagy Sándor (alias Nagy János) támogatására rendezett szimpátia-tüntetés és népgyűlés zsidóhajszába torkollt.

E rövid összegzés nyomán úgy tetszhet, hogy *Závada Pál a politika felelősségére mutat rá a tragikus történelmi események hátterében, a hatalmi taktikák öncélú, szűk látókörű és embertelen alkalmazására*. Kétségtől mentes tanulságos, ahogy a könyv a politikai manipuláció következményeivel és eszközeivel szembesít. Az eszközök közül az előítéletekre és a tömegek nemtelen indulataira való rájátszás a jelenünkből ugyanúgy ismert, mint a sajtó felhasználása rémhírek terjesztésére. A regényből például egyértelműen kiderül, hogy '46-ban a Friss Újság (Kis Újság) rikkancshírei – *Elűnt egy négyéves kisgyerek! Gyerekkolbászyár a Dob utcában!* – indították el a bűnbakképzés beidegződött gyakorlatát az irracionális vérváddal.

A regény jelentésvilága azonban gazdagabb, tágabb körű egy politikai látásmóddal. *Tudatosítja egy torz társadalomszerkezet következményeit is, azt, hogy a polgárság gyengesége, majd felszámolása történelmi zsákutcákba szorította s szorítja újra és újra a magyarságot*. Jellemző, hogy a regény kommunista és kisgazda szereplői (igaz, más jelszavakkal) annak a részben zsidó, részben sváb gyökerű polgárságnak a tagjai ellen bujtogatnak, amelynek szűkös volta, kis létszáma addig is késleltette fejlődésünket, s amelyet éppen az 1940-es, '50-es években sikerült majdnem tökéletesen megsemmisíteni: részben a holocaustban, részben a kitelepítések és az államosítások révén. A munkahelyteremtő, gazdaságot működtető polgári elemek elűzésével vagy tönkretételével aztán véstesen megnövekedett a nyomorgók, a máról holnapra élők tömege, s a leszakadó társadalmi rétegek elégedetlensége újra és újra olyan tragikus örvényeket keltett, mint amilyenek a '46-os pogromok is voltak.

Ezekbe az örvényekbe kénytelen belepillantani a regényben egy emberséges, bár előítéletekre nevelődött középosztálybeli asszony – Hadnagy Sándorné Csóka Mária – és egy hasonlóképpen jóindulatú, de ellentétes előítéletekkel terhelt kommunistafeleség, Hámos Ferencné

Gellért Irén. Závada Pál őket teszi meg története narrátorául. Több-kevésbé hiteles tanúk ők – a pogromok fejleményeit, tényeit illetően feltétlenül. A törtétek megokolásában, az előzmények feltárásában s így a felelősség megállapításában már kevésbé megbízhatóak, dicséretükre legyen mondva, hogy a regény végén már tartózkodnak az ítélekezéstől. Mindketten abban érdekeltek, hogy a férjüket kimentsék a pogromok nyomán támadt felelősségre vonásból, s mivel abban a férjek viszonylag ártatlanok, a két asszonynak sem fűződik érdeke a tények megmásításához, sokkal inkább a megismerésükhöz. Talán ezzel (és még a kíváncsisággal) magyarázható az *elsődleges narrátor, Hadnagy né szenvedélyes érdeklődése: ő végigjegyzeteli, naplózza és kommentálja a kunvadási pogromot s az azt követő bírósági tárgyalásokat*. Hozzá képest másodlagos elbeszélő Gellért Irén, akinek a leveleiből és elbeszéléseiből a miskolci eseményekről szerez tudomást Csóka Mária. Ők, bár közös történetük elején ellenséggént, ellenfelekként találkoznak, a történepek áramában közeledni fognak egymáshoz. Ugyanis Mária segítséget kér Iréntől a férjét érintő vádak tisztázásához. S bár Irén segíteni nem tud, és a kezdet kezdetén nem is akar, idővel szót értenek, képesek lesznek egymás fejével is gondolkodni. Tükröt is tartanak egymásnak (észlelik, milyennek látszanak a másik szemében), s ez hozzásegíti őket ahhoz, hogy valamelyest lebontsák előítéleteiket.

Egy erőszakról, a pusztító szenvedélyek elszabadulásáról szóló regényben példázatnak hat a konfliktuskezelésnek ez az erőszakmentes módja. Nőként örültem, hogy épp a nememhez tartozók készítenek a szerzőt ilyen példázat megalkotására (a két nő magántörténete fikció a műben!), ám csakhamar szembesültem azzal, korántsem ilyen kedvező a regénybeli összkép a nők konfliktuskezeléséről. *Ugyanis a kunvadási lincshangulat megteremtésében, az erőszakhullám elindításában, fenntartásában és dinamizálásában kulcsszerepet tölthettek be a kunvadási lányok és asszonyok.* Radai Etel és asszonybandája kezdte a piaci tojástorést, standfelborogatást, s az ő rágalmaik, rémhíreik (eltűnt két gyerek, a zsidók ölték meg) és a személyes bosszúszomjuk hatott doppingszerként a férfiakra. Bosszút a félproletár, proletár sorú nők azért kívántak állni, mert a lágerbe hurcolt zsidók ahelyett, hogy mind elpusztultak volna, részben hazajöttek, s visszavették az elhurcolt bútoraikat, ágyneműjüket, lábasaikat. (Závada Pál nagy érdeme, hogy arcot ad a csöcseléknek, jó néhány lincselő profilját, körülményeit megismerjük a regényből.)

A zsidóság utáni hajsza egyébként olyan véresre, brutálisra fordult Kunvadáson, hogy az eliszonyodó szemtanú, a jegyzetelő Hadnagy né úgy érezhette, ezek a *frusztráltságtól gonosszá vált nők és korhely férfiak az összes sérelmüket, nyomorukat, gyermekkori ütlegeiket és életük teljes reménytelenségét is le akarták verni. Kiken? Akikről úgy vélték, őket szabad verni.* Mert '45 előtt el lehetett űzni őket, meg lehetett ölni, s az újabb zsidóel-

lenes jelszók felbátorították őket: újra vissza lehet szorítani a zsidóságot. Az ő páriasorsuk alá. Nem véletlen, hogy a megtámadottak közül nem a megalázkodók, a szótlanak, a menekülésre képtelenek ajzották fel a harci kedvüket. Az önértetések, bátrak, s a hozzátartozóik védelmére kelő férfiak élesítették ki az igazi vadászösztönt bennük, amelyet csak a halál tudott kielégíteni.

A regényidő folytonosan halad előre az Egy piaci napban, aztán – az emlékezés folytán – időnként visszafelé kanyarodik, hogy később újra előrelóduljon, ám az olvasónak az az alapélménye, hogy *az idő áll. Megállt. Mert az történik, ami tízezer éve, száz éve, tegnap, ma és holnap.* Mert (Csányi Vilmos szavaival) az ember a „*saját csoportjának tartott közösségen belül az agresszió féken tartására minden szükséges biológiai eszközzel rendelkezik, ugyanakkor az idegen csoportoknak tartott közösségekkel... szembeni agressziójának biológiai korlátja úgyszólván nincsen, csupán kulturális korlátokkal rendelkezik, ha ilyeneket egyéni fejlődése és szocializációja során megszerzett.*”¹ Már ha megszerzett. S ha ilyen kulturális korlátokat emel egyáltalán a saját közösség az agresszió elé, vagy éppenséggel feloldja a tabukat. *Závada Pál regénye az emberi agresszió antropológiai sajátosságai-val szembesít könyve lapjain.*

(Závada Pál: *Egy piaci nap*, Magvető, 2016)

Domján Edit

Terek és idők a létezés alternatíváiban

Makai kötetében szó szerint vett párhuzamos létdimenziók kerülnek középpontba. Az én sokfélélt és sokféleképpen él át, a komoly tudati alámerüléstől a legfelszínesebb és legnevetségesebb szituációkig. A történetek az általános filozófiai gondolkodáson belül főként az ontológia, valamint a megismerés és felismerés esztétikája köré épülnek fel (*Reklám*). „a másodperc törtrésze alatt döbentem rá arra, hogy vagyok” (*A jamali fekete lyuk*). Fiatalok körében, az általuk megélt hétköznapi vagy eszelősebb cselekményeken át. A kötet a *Pillangóhatás* című film(ek) áttöréseihez hasonló jelenetváltásokat tartalmaz.

A gondolatmenetek sajátos pszichedelikuságot tükröznek, a tudatmódosító szerek alternatíváival: virtuális-mélylélektani és pszichológiai megközelítésben és önelemzésben, a szereplők a saját testüket használják és vizsgálják, kísérletezve azzal. A tudati és fizikai változásokat szóban dokumentálják és önvizsgálatukban különleges lételméleti eredményeket várnak, a viselkedés módozatainak mentén. Makai rávilágít a létezés

¹ Csányi Vilmos: *Az agresszió.* = Csányi: *Van ott valaki? Válogatott írások.* Bp. Typotex, 2000. 134–135. old.